

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.637.016:78.03 (477)

Черкасов В.Ф.

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

В статтє выявлены основныє тенденциї развития музыкально-педагогического образования в Украине в контексте интеграции в европейское образовательное пространство.

Ключевые слова: *музыкально-педагогическое образование, европейское образовательное пространство, тенденции интеграции.*

Початок ХХІ століття характеризується суперечливими процесами в різних сферах політичного, соціально-економічного й культурного життя суспільства. Ці суперечності сприяли кардинальним змінам у системі вищої освіти, призначення якої полягає в передачі інформації, засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок, вихованні загальнолюдських цінностей у процесі професійної підготовки й життєдіяльності.

Демократичні тенденції розвитку системи вищої освіти в Україні зумовлені цивілізаційними процесами стимулювали зміни в структурі, змісті й формах організації музично-педагогічної галузі. Примножуючи кращі традиції вітчизняної педагогічної думки, зберігаючи характерні для неї властивості, музично-педагогічна освіта України активно рухається в європейський освітній простір, в який національні культури вносять свої унікальні надбання.

На межі двох тисячоліть вітчизняні науковці В.Андрущенко, Я.Болубаш, В.Журавський, М.Згуровський, В.Кремень, В.Луговий, В.Ніколаєнко, М.Степко досліджують процес інтеграції вищої освіти України у європейський освітній простір, роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами. І.Бабин, В.Грубінко, В.Шинкарук обґрунтовують роль Болонського процесу як засобу інтеграції й демократизації вищої освіти країн Європи; основні підходи та етапи, засади та принципи формування зони європейської вищої освіти; шляхи і засоби адаптації європейської системи вищої освіти у вищу освіту України; запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищу освіту України.

Модернізацію мистецької освіти в контексті європейських вимог досліджують Т.Рейзенкінд, О.Ростовський, Л.Масол, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Щолокова. Науковцями обґрунтовані теоретико-методологічні засади загальної мистецької та музично-педагогічної освіти, дидактичні принципи музично-педагогічного процесу й форми його організації, відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів укладено навчальні програми з музично-теоретичних і фахових дисциплін, опубліковані підручники та навчально-методичні посібники з теорії і методики викладання мистецьких дисциплін.

Враховуючи їх основні положення, метою статті є обґрунтування провідних тенденцій розвитку музично-педагогічної освіти в контексті інтеграції у європейський освітній простір.

У 80-х роках ХХ століття було створено міждержавне співтовариство – Європейський Союз, метою якого стала інтеграція в економічній, соціальній, технічній, екологічній, культурній та освітній сферах. Інтеграція є “однією з провідних тенденцій світового цивілізаційного розвитку, що прискорюється науково-технічним прогресом, поліпшенням інформаційного обміну, усвідомленням необхідності спільного вирішення глобальних проблем сучасності” [4, с. 334]. Інтеграцію науковці розглядають як процес відновлення, “момент розвитку, який полягає в поєднанні розрізненого в ціле” [3, 580].

Основними категоріями інтеграції в педагогіці є: інтеграція змісту освіти, інтегроване навчання, інтегровані курси та інтегровані уроки [2, с. 229 – 230].

У музично-педагогічній освіті інтеграція класифікується за внутрішніми та зовнішніми показниками. Внутрішня інтеграція зумовлена інформаційним обміном знань, умінь і навичок з психолого-педагогічних та фахових дисциплін. Зовнішня інтеграція передбачає взаємозв'язок інститутів мистецтв, музично-педагогічних, мистецьких та музичних факультетів різних регіонів України в об'єднанні спільних зусиль для удосконалення теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів музики. Важливою умовою інтеграції музично-педагогічної освіти у європейській освітній простір є об'єднання загальноєвропейської освітньої системи в єдине ціле, її консолідація через злиття національних культур, спрямованих на протидію деструктивним зовнішнім і внутрішнім чинникам.

На основі теоретичного аналізу та практичного досвіду нами виділені основні тенденції інтеграції музично-педагогічної освіти України до європейського освітнього простору, суть яких полягає у таких положеннях: оновлення змісту навчальних планів та навчальних програм; диференційований підхід у навчанні; лінгвізація освітнього простору; запровадження дистанційного навчання; приєднання до Європейської мережі дослідницьких програм; участь обдарованих студентів у спільних міжнародних проєктах, фестивалях, конкурсах і олімпіадах; зміцнення культурно-освітнього простору засобами музично-просвітницької діяльності.

Першою тенденцією інтеграції є постійне **оновлення змісту навчальних планів** із професійно-педагогічної підготовки фахівців встановлених освітньо-кваліфікаційних рівнів. Навчальний план являє собою документ, що визначає графік навчального процесу, бюджет часу, план теоретичних занять, назви циклів і навчальних дисциплін, розподіл годин за курсами й семестрами, розподіл по семестрах заліків й екзаменів, види практик та перелік дисциплін, які виносяться на державні екзамени.

Процес оновлення змісту навчальних планів залежить від зовнішніх і внутрішніх змін, які відбуваються в суспільстві та характеризуються наступними чинниками: усвідомленням сучасного зарубіжного досвіду з професійно-педагогічної підготовки спеціалістів; впливом національного компонента на характер і зміст музично-педагогічної освіти; потребами загальноосвітніх навчальних закладів у фахівцях нової генерації; використанням досвіду педагогів, методистів і музикознавців XIX – XX століть у галузі професійно-педагогічної підготовки фахівців з музично-естетичного виховання; удосконаленням гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки студентів вищих навчальних закладів мистецького спрямування; урахуванням регіональних особливостей при доборі подвійних спеціальностей; введенням спецкурсів і спецсеминарів відповідно до потреб загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз навчальних планів, циклу професійно орієнтованої (професійної та практичної) підготовки інститутів мистецтв, мистецьких, музичних та музично-педагогічних факультетів передбачає ґрунтовну професійно-педагогічну та науково-предметну підготовку майбутніх учителів. Відповідно до вимог часу та потреб загальноосвітніх навчальних закладів ради факультетів вносять корективи щодо зміни кількості годин лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять у межах, встановлених навчальним планом, загальної кількості аудиторних занять. Відповідно до другої спеціальності встановлюється обсяг годин на вивчення музично-теоретичних та диригентсько-хорових дисциплін, поліінструментальної підготовки. Оновлення навчальних планів здійснюється завдяки розширенню переліку дисциплін за вибором. Студенти опановують нові дисципліни, а саме: сценічну майстерність, комп'ютерне аранжування, аналіз художніх творів, основи виконавської майстерності, основи композиторської творчості.

Другою тенденцією інтеграційного процесу стало **оновлення змісту навчальних програм**, які відповідали б міжнародним стандартам підготовки конкурентоспроможних

фахівців на світовому та вітчизняному освітньому ринку праці. З підписанням 1997 року Україною Лісабонської конвенції науковці фахових кафедр педагогічних університетів почали розробляти навчальні програми з фахових дисциплін на основі Європейської кредитно-трансферної системи, що надавало можливість підвищити мобільність студентів через надання кредитів вищим навчальним закладам, які є учасниками Болонського процесу.

Навчальною програмою визначається зміст та обсяг знань з певного навчального предмета, умінь і навичок, якими студенти оволодівають у процесі теоретичної і практичної підготовки, “зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання” [5, с. 108]. У нових навчальних програмах визначено мету й завдання курсу; його структуру; розподіл годин за семестрами; зміст дисципліни за модулями; структуру залікового кредиту; завдання для самостійної роботи; методи й прийоми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів; форми підсумкового контролю та методи оцінювання знань, умінь і навичок; списки рекомендованого музично-дидактичного матеріалу; перелік методичного забезпечення та список рекомендованої літератури.

Побудовані на національній основі сучасні навчальні програми повинні відповідати потребам суспільства в підготовці конкурентоспроможних фахівців з музичного виховання, впроваджувати кращі зразки західноєвропейської та світової музичної культури, реалізовувати виховний потенціал, передбачати інтеграцію навчального матеріалу з інших дисциплін, групувати навчальний матеріал навколо концептуальних положень науково-предметної галузі. У них також передбачено формування вмінь і навичок, необхідних у професійній діяльності, генералізація навчального матеріалу у взаємозв'язку теорії і практики художньо-естетичного виховання, сприяння розвитку творчих здібностей та педагогічної майстерності майбутніх учителів.

Третім чинником став **диференційований підхід** в організації навчально-виховного процесу. Необхідність диференціації пов'язана з рівнем фахової підготовки абітурієнтів, якістю сформованості виконавських вмінь і навичок, загальнонауковою підготовкою, готовністю до оволодіння знаннями в зазначеній науково-предметній галузі. У мистецьких навчальних закладах диференціація навчання зумовлена наступними показниками:

- здібностями та інтересами, що забезпечується вивченням фахових дисциплін, а саме: вокально-хорового циклу (академічний, народний та естрадний спів), оволодіння навичками гри на музичних інструментах (фортепіано, скрипка, народні та духові інструменти) тощо;

- обдарованістю, яка зумовлюється виявленням талановитих студентів і створенням необхідних умов для розвитку їх музичних здібностей, зокрема залучення до участі у фестивалях, конкурсах, олімпіадах;

- майбутньою спеціалізацією, яку набувають студенти в процесі поглибленого вивчення музично-теоретичних дисциплін, оволодіння навичками гри на музичному інструменті, а також вокальною й диригентською підготовками.

Диференційований підхід потребує ґрунтовної науково-педагогічної і спеціальної підготовки викладачів фахових кафедр, оволодіння педагогічною і виконавською майстерністю, опанування інноваційних і дослідно-експериментальних видів діяльності, знання методик музично-творчого розвитку особистості майбутнього вчителя.

Четвертою умовою інтеграції до європейського освітнього простору є **лінгвізація освітнього процесу**, оволодіння необхідною кількістю для спілкування й навчання в зарубіжних мистецьких і культурно-освітніх навчальних закладах іноземних мов. Стажування й навчання за кордоном передбачає фундаментальну психолого-педагогічну та фахову підготовку студентів, широку ерудицію в науково-предметній галузі, нестандартне мислення, креативність, володіння інноваційною тактикою й стратегією, методами розв'язання творчих завдань.

Лінгвізація освітнього простору вимагає збалансованості навчальних планів, збільшення годин на вивчення іноземних мов. У зв'язку з цим потребує вдосконалення програма з "Іноземної мови", в якій врахована специфіка музичної діяльності й професійно-педагогічної спрямованості майбутніх фахівців. Студенти мають володіти всіма видами мовної діяльності (говоріння, розуміння на слух, читання, писемна мова). Оволодіння новою системою комунікацій можливе в процесі використання сучасних педагогічних технологій, досконалої системи вправ, формування вмінь і навичок усної практики, індивідуалізації і диференціації навчання, збільшення обсягу матеріалу з лексики та граматики.

Важливою формою оволодіння іноземною мовою може бути дистанційне навчання з використанням комп'ютерних телекомунікаційних програм, які активно розробляються вітчизняними науковцями. Мовна підготовка уможливить: відвідувати лекційні курси, розв'язувати проблемні питання на практичних і семінарських заняттях, бути ініціаторами й співавторами наукових проєктів, брати активну участь у роботі художніх колективів, займатися музично-просвітницькою діяльністю.

Володіння офіційними мовами країн-учасників Європейського Союзу надає можливість створення транснаціонального науково-творчого та культурно-освітнього партнерства як серед студентів, так і викладачів, мобільності вчених і студентів. Знання іноземних мов, навчання за кордоном збільшує можливість зростання професійної кар'єри майбутніх фахівців, працевлаштування на Європейському освітньому ринку.

П'ятою тенденцією є запровадження в системі мистецької освіти **дистанційного навчання**. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004 – 2006 роки» Міністерство освіти і науки України ініціювало створення навчально-методичних комплексів із загальнонаукових, психолого-педагогічних і фахових дисциплін, у яких визначено мету й завдання навчальних курсів, структура залікового кредиту й тематичне планування.

Впровадження технологій дистанційного навчання у навчально-виховний процес інститутів мистецтв, музичних, музично-педагогічних і мистецьких факультетів передбачає: забезпечення студентів текстами лекцій та рекомендацій щодо самостійної роботи студентів з опрацювання лекційних модулів; розробку інструктивно-методичних матеріалів до семінарських занять у формі методичних рекомендацій, ситуаційних задач та ділових ігор; інформаційне та методичне забезпечення самостійної роботи студентів за допомогою довідників та інформаційних джерел; систему діагностики за допомогою контрольних робіт, тестів і критеріїв оцінювання; методичні рекомендації з практичних занять; розробку змісту індивідуальних завдань, передбачених робочими програмами; розробку тематики рефератів та наукових рецензій; забезпечення пакетами комплексних контрольних завдань з дисциплін навчального плану.

Розробка методичних аспектів дистанційних курсів через електронні мережі й систему Інтернет сприятиме забезпеченню студентів тематикою курсових і кваліфікаційних робіт (дипломних і магістерських), анотаціями та літературою, методичними рекомендаціями до їхнього виконання та критеріями оцінювання наукових проєктів. Організація навчально-виховного процесу на основі сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій надасть можливість найбільш ефективному засвоєнню навчальних дисциплін, сприятиме стимулюванню пізнавальної активності студентів.

Шостою тенденцією є **приєднання вітчизняної музично-педагогічної освіти до Європейської мережі дослідницьких програм**. У 2000 році на Лісабонському саміті було розглянуто та затверджено програму "Інновація 2000", в основу якої покладено інтеграцію національних дослідницьких програм "зادля реалізації дослідницьких завдань Європейського Союзу" [1, с. 25]. Програмою передбачено "здійснення спільних дослідницьких проєктів з українськими партнерами на паритетних умовах" [1, с. 30], що вважається перспективним напрямом розвитку культурно-освітнього середовища європейського освітнього простору.

Упродовж останнього десятиріччя вітчизняна музично-педагогічна думка наполегливо наближується до європейських стандартів. Збільшується науковий потенціал фахових кафедр, активно впроваджуються освітньо-кваліфікаційні рівні “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”, здійснюється розробка навчальних програм та навчально-методичних комплексів зі спеціальних дисциплін. Співробітниками науково-дослідних інститутів та викладачами фахових кафедр педагогічних університетів здійснено розробку підручників і навчальних посібників відповідно до Державного стандарту освіти. Характерною особливістю останнього десятиріччя є розробка та впровадження загальної мистецької освіти й нових концепцій художньо-естетичного виховання молоді.

Починаючи з 2003 року, в Україні діє ряд міжнародних програм з питань освіти і культури, у яких беруть участь 14 вищих навчальних закладів. У міжнародних програмах “Світ Еразма”, “СОКРАТЕС”, “ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ” та “ТЕМПУС” вітчизняні науковці досліджують проблеми застосування інформаційних технологій у діяльність університетських бібліотек, виникнення франкофонійного напрямку в архітектурі, у журналістиці та навчання в галузі ЗМІ.

Участь вітчизняних науковців у Європейських дослідницьких програмах повинна мати чітку й структуровану спрямованість. Перспективними напрямками співробітництва в галузі освіти і культури мають бути дослідження розвитку музичної та музично-педагогічної освіти в Україні, досвід організації та підготовки музично-педагогічних кадрів у країнах-учасниках Європейського освітнього простору, узагальнення та впровадження нових концепцій та музично-педагогічних технологій у практику вітчизняної мистецької освіти.

Дослідники країн-учасників Європейського Союзу мають право використовувати знання та досвід міжнародного співробітництва в розробці нових концепцій і авторських програм, а також створенні наукових проектів, спрямованих на збагачення та вдосконалення власного досвіду засобом використання напрацювань та здобутків інших національних культур.

Сьомою тенденцією інтеграційного процесу є **участь обдарованих студентів у спільних міжнародних проектах, фестивалях, конкурсах й олімпіадах**. Обдарованість як властивість особистості характеризується успіхами студента в певному виді діяльності, досконалість в оволодінні музичним інструментом або голосом. Робота з такими студентами здійснюється за поглибленими індивідуальними програмами. Важливим фактором розвитку обдарованості є самостійна робота, у процесі якої відбувається саморозвиток та самовдосконалення особистості.

Участь обдарованих студентів у міжнародних фестивалях, конкурсах й олімпіадах є важливим кроком реалізації інтеграційної програми вищої освіти України до Європейського освітнього товариства. Виступи на міжнародних форумах, презентація досягнень вітчизняної виконавської майстерності, наукових і виконавських шкіл, творчого досвіду в галузі музично-педагогічної освіти сприяють встановленню партнерських стосунків між учасниками Європейського освітнього простору, позитивно впливають на якість навчально-виховного процесу, підвищують рівень виконавської майстерності майбутніх учителів. Концертні виступи зараховуються студентам при отриманні спеціалізації з певних напрямів музичного мистецтва.

Початок ХХІ століття характеризується розвитком міжнародних зв'язків між навчальними закладами освіти України та Західної Європи. Спільні творчі проекти дали можливість обдарованій молоді розкрити свій талант і набути визнання на міжнародному рівні. Ініціатором проведення багатьох міжнародних фестивалів, конкурсів та олімпіад з певних видів музичного мистецтва є Україна. У міжнародних мистецьких проектах брали участь учні музичних шкіл-десятирічок, студенти музичних училищ, інститутів мистецтв, музичних, мистецьких та музично-педагогічних факультетів ВНЗ України, країн СНД та країн далекого зарубіжжя. Фестивалі, конкурси й олімпіади було спрямовано на

виявлення та підтримку музично обдарованої й талановитої молоді, установа творчих зв'язків між студентами різних навчальних закладів.

Восьмою тенденцією інтеграції музично-педагогічної освіти є **зміцнення культурно-освітнього простору засобами музично-просвітницької діяльності**, що зумовлено презентацією творчих досягнень у галузі вітчизняної музичної культури на європейському освітньому просторі. Основна мета музично-просвітницької діяльності полягає у популяризації української народної пісні, вітчизняної та західноєвропейської музики серед студентської молоді навчальних закладів близького та далекого зарубіжжя, а також презентації вітчизняних хорових й оркестрових колективів, ансамблів різних форм і солістів-виконавців, які творчо співпрацюють на базі педагогічних університетів.

Творче співробітництво із зарубіжними колегами сприяє: інтеграції і зміцненню Європейського культурно-освітнього простору; розвитку мобільності учасників музично-просвітницьких проектів; скоординованого планування та доступу до музично-просвітницької інфраструктури; заснуванню нових проектів і міжнародних програм; розв'язанню актуальних питань змісту й організації музично-педагогічної освіти.

Музично-просвітницька діяльність на міжнародному культурно-освітньому просторі вважається основною формою вдосконалення фахової підготовки студентів, які отримують спеціалізацію. Досвід спілкування, узагальнення культурно-освітнього середовища та рівня художньо-виконавських можливостей учасників культурно-освітніх заходів можуть бути використані магістрами при розв'язанні проблемних завдань та підготовці наукових проектів.

Значний досвід із зазначеної проблематики набуто колективами фахових кафедр інститутів мистецтв Києва, Одеси, Тернополя, Івано-Франківська, музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів Дрогобича та Мелітополя. Художні колективи вищих навчальних закладів є носіями сталих традицій національної музичної культури та вітчизняної виконавської школи.

Підсумовуючи, варто зазначити, що інтеграція музично-педагогічної освіти до європейського освітнього простору зумовлена наступними тенденціями: оновленням змісту навчальних планів та навчальних програм, диференційованим підходом до організації навчально-виховного процесу, лінгвізацією освітнього процесу, запровадженням дистанційного навчання, приєднання вітчизняної музично-педагогічної освіти до Європейської мережі дослідницьких програм, участю обдарованих студентів у спільних міжнародних проектах, фестивалях, конкурсах й олімпіадах, зміцненням культурно-освітнього простору засобами музично-просвітницької діяльності. Реалізація зазначених положень уможливорює здійснювати підготовку конкурентоспроможних педагогічних працівників, здатних розв'язувати актуальні проблеми розвитку мистецької та музично-педагогічної освіти.

Література

1. **Вища освіта України і Болонський процес:** Навчальний посібник / За редакцією В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. **Педагогічний словник** / За ред. М.Ярмаченка. – К.: Пед. думка, 2001. – 514 с.
3. **Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А.** Філософія: Підручник. – К.: Академвидав, 2008. – 592 с. (Альма-матер).
4. **Філософський словник соціальних термінів.** Видання третє, доповнене. – Х.: “Р.И.Ф”, 2005. – 672 с.
5. **Фіцула М.М.** Педагогіка: Навчальний посібник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. – К.: “Академвидав”, 2006. – 560 с. (Альма-матер).